

Kant'ın Estetik Kuramının Gadamerci Eleştirisi Üzerine Bir Değerlendirme

Nil Avcı¹

ORCID: 0000-0002-5989-5895

Öz

Gadamer'e göre 19.yüzyılda estetiğin beşeri bir bilim olarak özerklik kazanması ancak ona has, arındırılmış estetik nesnelere alanının üretilmesiyle mümkün olmuştur. *Hakikat ve Yöntem* isimli eserinde Gadamer bu üretimi soyutlayıcı estetik bilince yükler. Nesne estetik bir soyutlamayla pratik ve bilişsel bağlarından koparılarak estetik kılınır. Soyutlayıcı estetik bilince aynı zamanda estetik pratiğin etkinliğini de oldukça daraltmıştır. Gadamer detaylıca incelediği ve eleştirdiği bu soyutlayıcı estetik bilincin kökenini Kant'ın estetik kuramında bulur, fakat aynı kuramın felsefi yorumbilgisi için vaat edici boyutlarının olduğunu da düşünür. Gadamer'e göre Kant'ın estetik kuramının yorumbilgisel boyutu doğal güzelin saf estetik yargısının çözümlendiği kısımda değil sanatsal güzelin açıklandığı, güzellik ideali kavramının öne sürüldüğü ve bu idealin yarattığı ilginin tartışıldığı kısımlarda aranmalıdır. Oysaki Kant'ın estetik kuramının felsefi yorumbilgisi için çok daha vaat edici bir okumasının yapılabileceğini savunmak mümkündür. Bu çalışmanın amacı Gadamer'in felsefi yorumbilgisi kuramını oluştururken Kant'ın estetik kuramıyla kurduğu sorunlu entelektüel ilişkiyi çözümlenmek ve Kant'a yönelttiği eleştirileri yeniden değerlendirmektir. Bu amaçla, çalışmanın birinci bölümünde Gadamer'in hermeneutik deneyim anlayışına değinilecektir. Estetiği de içine alan beşeri bilimleri biçimlendiren soyutlayıcı ve indirgemeci estetik bilincin yerleşmesinin tarihi, hümanist ortak duyu kavramının yitirilmesinin tarihinde aranacaktır. Bu tarihsel okumada Kant'ın estetik kuramının rolü vurgulanacak, Gadamer'in kurama dair eleştirileri ve olumlularının ortaya çıkardığı tutarsızlıklar gösterilmeye çalışılacaktır. İkinci bölümde Kant'ın saf estetik yargı anlayışı detaylıca incelenerek birinci bölümde sunulan Gadamerci eleştirinin haklılığının izi aranacaktır. Gadamer'in yaptığı gibi Kant'ın doğal güzel ve sanatsal güzel ayrımı üzerine durmak yerine onun estetik kuramının eleştirel felsefesindeki rolünün ve öneminin vurgulandığı bir okuma yapıldığında, kuramın felsefi yorumbilgisi için değeri tartışılmaz bir açıklık kazanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kant, Gadamer, Estetik, Hermeneutik Deneyim, Felsefi Yorumbilgisi.

A Review of Gadamerian Criticism of Kant's Aesthetic Theory

Abstract

According to Gadamer, aesthetics, as a human science, became an autonomous discipline in 19th century only by constructing a refined domain of aesthetics objects peculiar to it. In *Turth and Method*, Gadamer attributes this construction to abstractive aesthetic consciousness. Object is made aesthetic by its detachment from its practical and cognitive context. Abstractive aesthetic consciousness also limits activities of aesthetic practice considerably. Gadamer finds the source of this abstractive aesthetic consciousness, which he examines in detail, in Kant's aesthetic theory but he also thinks that the very same theory has promising points for philosophical hermeneutics. According to Gadamer the hermeneutical aspect of Kant's aesthetic theory can be detected not in the part where the pure aesthetic judgment of natural beauty is analyzed, but in the parts where artistic beauty is explained, the concept of ideal beauty is proposed and the interest that this ideal produced is discussed. Yet, it can be argued that a much more promising reading of Kant's aesthetic theory for philosophical hermeneutics is possible. This study aims at revealing the problematic intellectual relation of Gadamer to Kant's aesthetic theory and reevaluate Gadamer's criticisms directed to Kant. With this aim, in the first part of the study, Gadamer's conception of hermeneutic experience will be addressed. The history of the establishment of the abstractive and reductive aesthetic consciousness, which forms human sciences including aesthetics too, will be given in terms of the loss of the humanist conception of common sense in history. In this historical reading the role of Kant's aesthetic theory will be stressed, the criticism of Gadamer relating to this theory and inconsistencies caused by his positive evaluations will be showed. In the second part, the trace of the criticisms of Gadamer will be sought in Kant's aesthetic theory through a detailed analysis of his idea of pure aesthetic judgment. Instead of emphasizing the distinction of natural and artistic beauty as Gadamer does, the value of Kant's aesthetic theory for hermeneutics will gain an undoubtable clarity, if a reading of aesthetic theory which stresses its systematic role in Kant's critical philosophy will be presented.

Keywords: Kant, Gadamer, Aesthetics, Hermeneutic Experience, Philosophical Hermeneutics.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Felsefe Bölümü, Samsun/Türkiye. avci.nil@gmail.com.

Giriş

Gadamer *Hakikat ve Yöntem* isimli eserine yorumlayıcı anlamının sadece metinlerin anlamlarıyla ilgili olmadığını fakat tüm insan deneyiminin kurucu unsuru olduğunu yazarak başlamıştır.² Yorumlayıcı anlama, sonlu varlığımızın deneyimini, bir diğersinin (birbirimizin) deneyimini, geleneklerimizin deneyimini, kültürel deneyimi ve estetik deneyimi koşullar ve kurar. Bu anlamda yorumlayıcı anlama pratiğini tartışmak, hermeneutik disiplininin tarihsel olarak anlaşıldığı gibi³, yalnızca dinsel ya da sanatsal metinlerin yorumlanışlarını tartışmak değil, tüm insan deneyimlerini ve tinsel etkinlikleri kuşatan anlamlandırma sürecini, Gadamer'in sözleriyle ufukların kaynaşması (*Horizontverschmelzung*) sürecini gözler önüne sermektir.⁴

Gadamer bu yorumlayıcı anlamlandırma etkinliğinin modern felsefenin benimsediği hakikat, akılsallık ve bilgi kavramları ile anlaşılamayacağını düşünür. Bu yüzden kendi felsefi yorum bilgisi kuramını modern felsefe tarafından benimsenen öznenin otonomisinin merkeze konulduğu özne-nesne arasındaki bilimsel ilişki modelinin ve yöntem anlayışının kökten reddi üzerine temellendirir. Bilimsel ilişki modeline göre bilinen şey, değişmez bir şekilde, tüm kişiselliğinden sıyrılmış bilen özneye dışarıdan verili halde mevcuttur. Nesnenin bilgisine nesnel bir yöntemin uygulanışıyla sahip olunur. Kısaca moderniteyle birlikte özne kendini, karşısına koyduğunu ve bilme araçlarının meşruiyetini belirleme gücüyle yüklenirken nesne ona tamamen yabancılaşmıştır. Deneyim, bilgi sağlayıcı olarak, öznenin kontrolünde soyut bir deney fikrine indirgenmiştir.

Gadamer'e göre böyle bir bilgi ve hakikat anlayışı özneyi tarihten ve toplumundan kopararak kavramaya muktedir bir 'saf bakış' haline getirirken, nesneyi ya da olayı kuşatılabilir, hükmedebilir, tüketilebilir ve tekrar edilebilir bağımsız bir sabitlik olarak kurar. Gadamer hermeneutik deneyimin fenomenolojik çözümlemesine giriştiğinde iki temel amaçla hareket eder.⁵ İlk yapmak istediği bu radikal özne-nesne ayrımını yıkmaktır. Çözümlemesine göre bilgi edinme, ya da deneyim özne ve nesnenin birbirinden bağımsızlığı şöyle dursun, anlamlandırıcı ya da yorumlayıcı bilincin anlamlandırılanla birlikte hakikatin ortaya çıkış (açılış) olayına bütünüyle ve derinden iştirakini gerektiren bir süreçtir; bir anlamlandırma etkinliğidir. Gadamer deneyimin deney kavramına yakın anlamına, tekrar edilebilir yaşanmış ansal durumları belirten anlamına (*Erlebnis*) değil fakat tecrübe ve süreç anlamına (*Erfahrung*) vurgu yapar. Bilgi sahip olunmaz, tecrübe edinilir. Bu anlamıyla, özneler olarak deneyimde aktif olduğumuz kadar kendimizi bu deneyime kapılmış olarak da buluruz; tecrübe başımıza gelen bir şeydir; deneyim bizi kendine katarak ve dönüştürerek bir yere taşır. Böyle bir tecrübenin en merkezi önemi ise, kısmi olsa da, bizi kendimize tanıtmayı, diğer bir deyişle, kendilik-farkındalığı (öz-farkındalık) serüvenine izin vermesidir.

Gadamer'in fenomenolojik çözümlemesinde ikinci yaptığı şey ise ufuk ve gelenek kavramlarıyla varlığımıza içkin tarihselliğimizi vurgulamaktır. Deneyim tarihte ve paylaşılan pratik yaşamda nesnel bir olay ha-

² Hans-Georg Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, çev. Hüsamettin Arslan ve İsmail Yavuzcan (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2008), I: xxxiii.

³ Hermeneutik gelişim tarihi için bkz. Arslan Topakkaya, "Felsefi Hermeneutik", *Fls4* (2008): 75-92.

⁴ Hans-Georg Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, çev. Hüsamettin Arslan ve İsmail Yavuzcan (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2009), II: 62.

⁵ Gadamer'in felsefi hermeneutiğinin temel unsurları için bkz. Arslan Topakkaya, "Hans-Georg Gadamer'in Ardından," *ET-HOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar* 1, 4 (2008): 7.

linde ortaya çıkan bir süreçtir, dolayısıyla da o, deneyime katılan her unsurun tarihselliğini ve toplumsallığını zorunlu kılar. Bu yüzden Gadamer için anonim bir öznelliğin ya da katışıksız bir aklın saf bakışından yaşanan bir deneyim mümkün değildir. Farklı geleneklere ait ve tarihsel olarak etkilenmiş bilinç ve yaşam formlarından farklı ufuklar açılır. Gadamer'in bahsettiği anlam ufuklarının farklılığı iki şeye tekabül eder. Bir yandan bu farklılık bilincin kendi gelişimindeki bakış açılarının tarihsel farklılığını vurgular. Diğer yandan geçmişten gelen fakat yorumlayıcı bilincin burada ve şimdi, kendi zamanında, karşılaştığı şeyin, örneğin bir sanat eserinin, açtığı anlam ufkunun kendi anlam ufkundan farklılığıdır. Hermeneutik deneyim süreç boyunca karşılaşılan farklı ufuklarla, farklı anlamlandırmalarla, bir önceki perspektifimizin de eksik yönlerini keşfetmemizi sağlayan ve bu anlamda olumsuzlama ile ilerleyen; daha geniş perspektiflerin yavaş yavaş açıldığı ve yaşantılandığı diyalektik bir etkinliktir.⁶ Gadamer ufukların kaynaşması adını verdiği bu etkinlikte anlamlandıran olarak kendimizi başka bir anlam çerçevesine taşımadığımızı, ya da başkasının ufkunu kendimize indirmedığımızı, fakat kendi tikelliğimizde hem kendimizin hem diğerinin sınırlılığını tanıyacak tümel bir ufka açıldığımızı söyler.⁷ Bu etkinlik boyunca anlamlarımız ve kendimiz birbirini karşılıklı olarak değişip dönüştürdüğü bir diyalog içindedir. Tarihselliğimiz sebebiyle, diğer bir ifadeyle, sonlu oluşumuz sebebiyle bu diyalog bir nihayete kavuşmaz. Bu yüzden yorumlama deneyiminde ufukların bütünüyle kaynaştığı bir an sadece bir ideal olarak kalır. Sonuç olarak Gadamer için, hermeneutik deneyimin birinci unsuru onun öncelikle özne için öz-farkındalık olanağını sağlaması ve bunu yaparken diğer öznelere birlikteliğimize vurgusu iken ikinci unsuru onun farklı anlamlandırma olanaklarını (ufuklar çokluğunun olanaklılığını) sağlayan bir olay olarak ortaya çıkışıdır. Bu iki kavram, öz-farkındalık ve yorum olanağının açılması, ileride de göreceğimiz gibi, Gadamer'in ve Kant'ın estetik deneyim üzerine illettikleri düşünsel süreçlerinde benzerlik yakaladıkları duraklardır.

1.

Gadamer'in *Hakikat ve Yöntem*'de estetik deneyim üzerine yoğunlaşması onu hermeneutik deneyimin en iyi örneği olarak görmesi sebebiyledir. Hermeneutik deneyim anlayışı ise beşeri bilimlerin yöntem ara-yışlarına dair daha geniş bir eleştirel bakış açısı içinde tartışılır. Beşeri bilimlerin etkinlikleri ancak hermeneutik deneyim kavramıyla, başka bir deyişle, yorumbilgisel pratik, kavramıyla anlaşılabilir. Gadamer beşeri bilimlerin kendi etkinliklerinin yöntemsel öz-farkındalığına kavuşabilmeleri için, doğa bilimlerinin yöntem idealinin ve bilimsel bilincin sınırlılığını fark etmeleri gerektiğini yazar. Bu sınırlılığı fark edişleri aynı zamanda kendi etkinliklerinin hermeneutik bir etkinlik olduğunu görmeleri, kendi hakikat unsurlarının farkını keşfetmeleridir. Felsefenin, sanat eleştirisinin, filolojinin ya da tarihin bilgi edinmeye, daha doğru bir ifadeyle, hakikatini ortaya çıkarmaya çalıştıkları şey, aynı somut insanlık sürecinin (tinsel etkinliğin) farklı formlarıdır.⁸ Bu süreç zaten beşeri bilimlerin de hâlihazırda içinde buldukları ve parçaları oldukları, hala devam etmekte olan, geçmişle paylaşılıp ileriye taşınan bir süreçtir; "tarihsel geleneğin deneyimi"dir.⁹ Dolayısıyla beşeri bilim insanlığı konu edinirken aslında kendini ortaya çıkaran parçası olduğu süreci, geleneği, deneyimi konu edinmekte, onu değiştirip dönüştürmektedir. O halde beşeri bilimin özne-nesne ayrımı üzerine ve saf bakış ile meşruiyet kazanmış bir yöntemi olması mümkün değildir. Beşeri bilimler hermeneutik deneyim

⁶ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, II: 129-135.

⁷ Ufukların kaynaşması kavramının geniş açıklaması için bkz. Metin Bal, "Yorum, Anlama ve Sanat Üzerine: Gadamer" *Afşar Timuçin'e Armağan* içinde, ed. Çetin Veysel ve Zehragül Aşkın (İstanbul: Etik Yayınları, 2010), 89-92.

⁸ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, I: xxxvi.

⁹ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, I: xxxvi.

içinde ve onunla çalışan sezgisel duyuya/kavrayışa dayalı üretim pratikleridir. Hermeneutik pratikler kesin kuramsal açıklamalar üretmez. 'Nedir?' sorusuna dışsal bir cevap bulmaya uğraşamazlar, 'nasıl yapılır?'ın içsel etkinliğidirler. Beşeri bilimler ahlaki, toplumsal ve politik hakikatler üretirler.

Gadamer *Hakikat ve Yöntem*'in ilk kısmını beşeri bilimlerin yöntem arayışını tarihsel olarak değerlendirmeye ayırır. Kant'a yönelttiği estetik alanı önceden sahip olduğu yorumbilgisel zenginlikten sıyrarak soyutlaştırıp öznellediğine dair eleştirisi beşeri bilimlerin yöntem arayışı sırasında tarihte keşfedilen farklı bilme/deneyim anlayışlarının nasıl yitirildiğini gösterilmesiyle koşutluk gösterir. Gadamer'in ileri sürdüğü sezgisel kavrayış kavramıyla tarihte değişik formlarda karşılaşırız; örneğin, Hermann Helmholtz beşeri bilimlerin bilgiye ince bir anlayış, sezgisel çıkarım ya da sanata özgü bir hissediş/duyarlılık ile ulaştığı fikrindedir.¹⁰ Benzer bir şekilde hümanist geleneğin bir duyudan daha çok bir bilme ve olma hali olarak sunduğu ortak duyu (*sensus communis*) kavramı bilimsel bilgi ve akılsallık modeline alternatif bir bilgi yolu sunar. Gadamer'e göre tarihte duygu, duyu, sezgi, duyarlılık, his, ayırt etme hüneri olarak tarif edilmeye çalışılan bilme ve olma halinin tüm betimlemelerdeki ortak özelliği onun "bireysel durumdaki ayırım ve değerlendirmelerden, nedenlerini veremese de emin olabilir" olmasıdır.¹¹ Gadamer, söz konusu bilme ve olma halinin insanlığın evrensel entelektüel ve pratik varlık formasyonunun (*Bildung*) ürünü olarak anlaşılabilirliğini, dolayısıyla kişinin verili ve dolaysız doğasını aştığını, bu yüzden de bir duygu yerine estetik ve tarihsel bilinç olarak adlandırılabilirliğini söyler.¹² Estetik hissine sahip kişi, estetik bilinç içerisinde, güzeli ve çirkini ayırt etmesini bilir, tarih hissine sahip kişi ise, tarihsel bilinç içerisinde, geçmişin ve şimdinin farkının duyarlılığına sahiptir; tarihsel dönemler için mümkün olanı ve olmayanı bilir. Estetik bilinçte olmak sanat eserini 'öteki' olarak kavrayabilmek, tarihsel bilinçte olmak ise geçmişi 'öteki' olarak kavrayabilmek demektir.¹³

Gadamer ötekiliğe ilişkin bu duyarlılığın aynı zamanda kişinin kendisinin de öteki kıldıkları tarafından öteki kılınabileceğinin farkındalığını içerdiğini söyler. Kişinin kendisiyle koyduğu mesafe ve kendinde bulunduğu yabancılaşma onun aynı zamanda evrensel yükselmesi, kendi ufku daha geniş ufuklara açık tutması demektir. Gadamer evrenselliğin asla mutlak bir aklın evrenselliği ya da kavramsal bir evrensellik olmadığını; bakışın açık tutulduğu daha geniş bakış açılarının değişmez ölçüler olmadığını fakat olası 'başka'ları olduklarını yazar.¹⁴ Gadamer'in ufukların kesişmesi fikrini hatırladığımızda, estetik ve tarihe ortak olan ötekende kendini bulma ve kendini ötekileştirme, böylece belirli bir evrenselliğe yükselme halinin aslında tüm hermeneutik anlamlandırma pratiklerinin ortak özelliği olduğu açıktır. Aynı zamanda bir sanat eserini ya da somut bir geçmiş parçasını anlamlandırma çalışması aslında insanlığın kendi kendisiyle somut yaşam dünyası içinde karşılaşma anıdır çünkü onlar insanlığın ürünleridirler. Ne yazık ki, beşeri bilimlerin hümanist geleneğin *Bildung* ve *sensus communis* kavramlarıyla başlayan kendi hermeneutik pratiklerini tanıma serüveni estetik bilincin hakikat alanını oluşturan pratik yaşam dünyasından tamamen koparılması, saflaştırılması ve öznel-

¹⁰ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, I: 5-7.

¹¹ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, I: 22.

¹² Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, I: 22. Gadamer'i özellikle Hegel'in *Bildung* anlayışı çok etkilemiştir. Gadamer Hegel'e göre *Bildung* sayesinde kişinin edindiği şeyi içselleştirerek, muhafaza ederek, onunla ve onun içinde şekillenerek kendisi haline geldiğini yazar. Beşeri bilimlerin var oluşunun şartını Hegel *Bildung*'ta görmüştür. Bu, teorik ve pratik olarak evrensel olana yükseliştir. Bir kapasite, bir hüner edinirken insanın "kendisi olma hissi" de kazanmasıdır.

¹³ Burhanettin Tatar Gadamer'deki ötekilik kavramının "özne-nesne ontolojisinin varsaydığı yabancılaşma anlamına gelmeyip, ötekinin tüketilemez potansiyel haline işaret ettiğini" yazar. Burhanettin Tatar, *Felsefi Hermenötik ve Yazarın Niyeti: Gadamer versus Hirsch* (Ankara: Vadi Yayınları, 1999), 91.

¹⁴ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, I: 23.

leştirilmesi sonucu seyrini değiştirir. 19. yüzyılın estetik öznelleştirme ve estetik soyutlaması Schiller'in estetik kuramıyla tamamlanmış görünmektedir. Kant bu süreçte nasıl bir rol oynamıştır? Bu soruyu cevaplamak için *ortak duyu* kavramına geri dönmek gerekir.

Gadamer ortak duyu kavramının izini 18. yüzyılın hümanist geleneğine geri dönüp Vico ve Shaftesbury'nin düşüncelerinden başlayarak sürer. Vico'nun ortak duyu kavramını antikitenin *sophia* ve *phronesis* ayrımına dayanmaktadır.¹⁵ *Sophia* ve *phronesis* arasındaki ayrım "evrensel ilkeler temelinde bilme ile somut olanı görme temelinde bilme arasındaki ayrım"dır.¹⁶ *Phronesis* pratik bilgi türüdür; somut tikelliklere yöneltilmiş bir kavrayıştır. Aynı zamanda ahlaki bir boyutu da vardır çünkü pratik bilgelik olarak *phronesis* somut ahlaki durumlarda yapılması gereken şey ile yapılamaması gereken şey arasında, uygun olan ile uygun olmayan arasında yargıya varma gücüdür. Ahlaki bir erdem olarak anlaşılır ve bu anlamda varlığın gelişen ahlaki belirlenimini var sayar. Vico da benzer bir şekilde bilgi edinmede 18. yüzyılın yeni bilimlerin matematiksel yöntemleri kullanılsa dahi insan faaliyetlerinde geçerli olanın yaşam bilgeliği (*Lebensweisheit*) olduğu fikrindedir. *Phronesis*'le oldukça benzer olan bu yaşam bilgeliği yerine bilim ikame edilemez. Yaşam bilgeliği anlamına gelen ortak duyu insanın toplumsal, politik ve ahlaki varlık oluşu sebebiyle kazandığı, bir komün içinde yaşanılarak geliştirilen ve bu komünün (topluluk yaşamının) amaçlarınca belirlenen doğru olana ve ortak iyiye dair bir histir. Doğru ve ortak iyinin hissini ortaklığı hem bu hissini herkesçe paylaşılıyor olduğu anlamına gelir (*gemeinen Sinn*) hem de onun bir ortaklık hissi, komüne ait olma hissi olduğu (*Gemeinsinn*) anlamına gelir.¹⁷ Gadamer'e göre beşeri bilimlerin rasyonel ispatı ve argümantasyonu aşan hakikatler sunması, 18.yüzyılın felsefi terminolojisi içinde, onun ortak duyu içinde, ortak duyuyla ve ortak duyu üzerine çalışıyor olduğu anlamına gelir. Ahlaki, tarihsel ve toplumsal varlık olarak insanı insanlık süreci içinde ortak duyu kurar.

Vico'nun ortak duyu kavramı kendini İskoç ahlak felsefesinde metafizik uzantıları da olan ahlaki sempati öğretisinde, Fransız ahlak felsefesi geleneğinde ise sağduyu ya da aklı selimlik kavramlarında gizler. Ahlaki sempati sosyal bir erdem olarak anlaşılırken, aklı selimlik şeylerle değil fakat diğer insanlarla ilişkimize yönelmiş, ruhun belirli bir yetkinliğinden kaynaklanan doğru yargı verme gücü, "pratik hayatın dehası"dır.¹⁸ Gadamer'e göre tüm bu ahlak geleneğinin kavramlarının temelinde oldukça kapsayıcı bir estetik beğeni fikri yatmaktadır. Estetik beğeni kendine içkin bir bilme haline sahip ahlak ve hukuk alanlarını da kapsayan bir tür yargılama biçimidir. Estetik beğenin sosyal yapısı düşünüldüğünde uygun olup olmayanın verili olmayan fakat hissedilen ve belirlenmeye çalışılan bir bütüne göre yargılanması söz konusudur. Kökeni ortak duyu kavramı olan yargılama gücü olarak estetik beğeni doğal hukukun da başat unsurudur çünkü yargılama gücü somut durumlarda adaleti sağlamaya, somut bireysel duruma ortak kabul edilene göre bir evrensellik atfetmeye ve aynı zamanda ortak kabul edilenin de eksiğini tamamlayarak onu daha da evrensel hale getirmeye olanak tanır. Gadamer'e göre "hayatın hukuk ve ahlak kurallarına göre düzenlenmesi eksiktir ve verimli ilavelerde bulunmayı gerektirir."¹⁹ Bu yüzden estetik beğeni bütün olarak verili olmayan ahlak ve hukuk kavramlarını da belirlemeye yardım eder. Bu anlamıyla estetik beğeni bireysel olanı evrensel bir yasa ya da kavram altında bir türün üyesi olarak kavrayan yargıya değil fakat bir yargıcın somut durumla ilgili verdiği kararlar hukukun

¹⁵ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, I: 26.

¹⁶ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, I: 29.

¹⁷ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, I: 54.

¹⁸ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, I: 35.

¹⁹ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, I: 52-53.

gelişimine de katkı sağladığı değerlendirilmesine benzer. Ahlaki yargılarımız estetik beğenin zirvesidir.²⁰ Böylece ortak duyunun estetik beğeni olarak düşünülmesi indirgemeci bir tutum değildir. Asıl sorun estetik beğeni kavramının bilgi, ahlak ve hukuktan sıyrılarak daraltılmasıdır. Gadamer'e göre bu daraltmayı 20. yüzyıl düşünürleri o kadar içselleştirmiştir ki etiği estetik beğenin zirvesi olarak görmek modernitenin biçimlendirdiği bilinçler için kabul edilebilir değildir. Bunun nedeni estetik alanda göreceliliği savunan argümanların etkisi altında olmak ve estetik beğenideki ideal normatif unsuru kavrayamamaktır. Gadamer açıklamalarına şöyle devam eder:

Fakat her şeyden önce, Kant'ın etik'i her estetik ve duygudan arındıran ahlak felsefesindeki başarısının etkisinde kaldık. Eğer şimdi Kant'ın *Yargı Eleştirisi*'nin [*Yargı Yetisinin Eleştirisi*] anlam bilimlerinin [beşeri bilimlerinin] tarihi için önemini incelersek, onun estetiğe transandantal bir felsefi temel sağlamasının önemli sonuçlar doğurduğunu ve bir dönüm noktası oluşturduğunu söylememiz gerekir. O hem bir geleneğin sonu hem de yeni bir gelişmenin de başlangıcıydı. O, estetik zevk [*Geschmack*/beğeni] kavramını, özel bir yargı ilkesi olarak bağımsız geçerlik talebinde bulunabilecek bir alanla sınırladı _ ve bunu yaparak bilgi kavramını aklın kuramsal ve pratik kullanımıyla sınırladı. Güzel olan (ve yüce olan)la sınırlandırılmış yargı fenomeni onun transandantal amacı için yeterliydi; fakat çok daha genel estetik haz [beğeni] tecrübesi kavramını ve hukuktaki ve ahlaktaki estetik yargı aktivitesini felsefenin merkezinden uzaklaştırdı.²¹

Gadamer'in, Kant'ın estetik yargı etkinliğini hümanist gelenekten kopardığı ve estetik öznelleştirilmeye ve soyutlamaya giden ilk adımı attığına dair iddiası, Kristin Gjesdal'ın da *Gadamer and the Legacy of German Idealism*'de belirttiği gibi öncelikle iki anlama gelmektedir.²² Birincisi estetik yargılarımızdaki geçerliliği Kant öznenin paylaşılan bilgi yetilerine dayandırarak öznel bir duygu üzerine temellendirir. Estetik duygu hayatın nesnel ve pratik yönlerinden tamamen koparılmış, özneye yüklenmiştir. Buradaki sorun estetik yargının kişisel bir duygu problemine dönüşmesi, dolayısıyla görecelilik kazanıp normatifliğinin gözden yitirilmesi değildir. Estetik beğenideki normatif unsurun kendisi öznelleştirilmiştir. "O, *sensus communis*'i öznel bir ilkeye indirger."²³ İkinci anlamı ise estetik yargıların öznel geçerliliği onları herhangi bilişsel bir iddiadan yoksun kılmasıdır. Gadamer'in bakış açısından Kant bilgiyi doğa bilimlerinin ürettiği kavramsal bilgi ile sınırlar ve estetiğin bilgi açısından hiçbir değeri yoktur. Bu ikinci anlam tüm beşeri bilimlerin yöntembilimsel biricik meşruiyetlerini yitirdikleri kendi hermeneutik etkinliklerini tanıma fırsatını kaybettiklerine işaret eder. Beşeri bilimler, Jean Grodin'in basitçe özetlediği gibi, iki seçenekle karşı karşıya kalmıştır: "yöntem ya da estetik?"²⁴ Ya kendilerini soyutlanmış estetik alana hapsederek tamamen gerçeklikten koparılmış bir görünüş ve oyun alanı olduklarını kabul edecekler ya da bilgi ürettiklerini iddia etmeye devam edip doğa bilimlerinin yöntemini benimseyeceklerdir. Kant'ın estetik için ve beşeri bilimler için bir dönüm noktası olmasının gerçek anlamı budur.

Gadamer'in Kant'a yönelttiği ve iki veçheye sahip olan eleştiri temelde Kant'ın saf estetik yargı kuramına dairdir ve saf estetik yargılar doğal güzellik karşısında yaşadığımız estetik deneyimi kuşatır. Buna rağmen Gadamer *Hakikat ve Yöntem*'de Kant'ın saf estetik yargıya dair incelemesini çok kısa bir bölümde geçer ve daha çok onun sanat alanındaki güzele dair görüşleriyle, sanatsal üretimin ve estetik idelerin kaynağı olan

²⁰ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, I: 55.

²¹ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, I: 55-56. Ayrıca bkz. Hans-Georg Gadamer, *Truth and Method*, çev. Joel Weinsheimer ve Donald G. Marshall (New York: Continuum, 2004), 36.

²² Kristin Gjesdal, *Gadamer and the Legacy of German Idealism* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 15.

²³ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, I: 59.

²⁴ Jean Grodin, *The Philosophy of Gadamer*, çev. Kathryn Plant (Chesham: Acumen Publishing, 2003), 30.

deha kavramıyla, güzellik ideali fikri ile ilgilenir.²⁵ Bunun iki sebebi vardır. Birincisi Gadamer Kant'la başlayıp Schiller, Hamann, Neo-Kantçılar ve romantiklerle devam eden soyutlayıcı estetik bilincin biçimlenişinin tarihini vermektedir. Bu tarihsel süreç Kant'ın doğa alanını kuşatan estetik yargı anlayışının bir kenara bırakılması, estetiğin doğayla ilişkisinin kesilmesi ve beğeni yerine dehanın genel estetik alan için transandantal ilke konumuna çıkarılmasıyla devam eder. Bu yüzden Kant'ın saf estetik yargılarının yanı sıra saf olmayan sanata dair görüşleri de önemlidir. İkinci sebep ise Gadamer Kant'ın estetik kuramının yorumbilgisi için olumsuz yanlarını sergilerken aynı zamanda vaat edici yönlerini de ortaya koymaya çalışmaktadır. Gadamer için estetik deneyim yaşam dünyamızı kuşatan hermeneutik etkinliğin en iyi örneği olduğundan Gadamer Kant'ta estetik deneyimin hermeneutik etkinliğe benzetilebilecek yönlerine vurgu yapmak ister. Bu ise Kant'ın estetik kuramında saf estetik yargıların alanının aşıldığı ve estetik deneyimin kavramlarla ya da ahlaki yanımızla ilişkilendirildiği yönlerini öne çıkarmak anlamına gelmektedir. Soru, Kant'ta bütünüyle kavramlarla tüketilmeyecek olan fakat yine de deneyime dışsal olmayan bilişsel, içeriksel bir belirlenim bulmak mümkün müdür sorusudur. Gadamer'in bu soruya cevabı olumludur. Kant'ın saf estetik yargı anlayışı ve doğadaki güzel karşısında yaşadığımız estetik deneyime dair fikri bir sonraki bölümde detaylıca incelenecektir fakat Gadamer'in cevabını kavrayabilmek için Kant'ın sanattaki güzele dair fikirlerine ve güzellik ideali öğretisine değinmek yerinde olacaktır.

Kant *Yargı Yetisinin Eleştirisi*'nde iki tür güzel olduğunu söyler.²⁶ Biri doğadaki güzellik iken ve hiçbir kavrama başvurmaksızın saf estetik beğeni yargısı ile yargılanırken diğeri insan amaçlarını ve bu amaçların kavramlarını içeren, bu yüzden saf olmayan, yapıntı nesnelere koşullu güzelliğidir. İkinci güzellik sanat alanındaki güzeldir. Sanat alanı içerisinde Kant ayrıca temsillerin güzelliklerinden bahsedebileceğimizi söyler. Estetik normatif idea doğal türlerde bulunan ve tüm tekil bireyler arasında türü temsil eden tekil bir sezgidir.²⁷ Kısaca normatif idea doğanın tür için bir idealidir, bir arketiptir. Bir temsili temsil edilenin normatif ideasına göre yargılamak estetik bir haz doğurmaz fakat türe ait güzellikle çelişmeyecek bir koşul oluşturduğu için bir haz söz konusudur. Normatif idealardan başka bir de ideal olan güzellik vardır ki bu kendini yalnızca insan formunda gösterir. İdeal güzellik insan dışında herhangi bir doğal ya da yapay nesne için düşünülmez. Başka bir ifadeyle, güzelin bir ideal hali olacaksa buna insan sahip olabilir. İnsan formunun ideal güzelliği onun doğanın ideallerini temsil etmesi değil, ahlaki olanın ifadesi oluşudur.²⁸ Dolayısıyla sanat eserinde karşılaşılan insan formunun temsili insanın kendisiyle karşılaşmasını sağlar. Bu aynı zamanda insanın kendini öz-farkındalığa olanak sağlayan yetenekte, sanat üreten bir varlık olarak tanınması anlamına gelmektedir. Bu anlamıyla sanatın görevi dışsal şeylerin güzel temsillerini üretmek değil fakat insanın insan olma etkinliğinin bilincine varmasını sağlamaktır. Kant aynı zamanda sanatsal üretimden sorumlu olan dehayı estetik ideler yaratarak bilişsel yetelerimizin özgür oyununu canlandırma gücü olarak tarif eder.

Gadamer'in soyutlayıcı öznelleştirme eleştirisine rağmen Kant'ın güzellik ideali öğretisinin "sanatın özü"ne yer açtığı iddiası, Gjesdal'ın da *Reading Kant Hermeneutically: Gadamer and the Critique of Judgment* makalesinde kapsamlı bir şekilde tartıştığı gibi birçok sorun barındırmaktadır.²⁹ İlk olarak Kant'ın estetik

²⁵ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, I: 58-60.

²⁶ Immanuel Kant, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, çev. Aziz Yardımlı (İstanbul: İdea Yayınevi, 2016), 59.

²⁷ Kant, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, 60-63.

²⁸ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, I: 67.

²⁹ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, I: 66. Kristin Gjesdal, "Reading Kant Hermeneutically: Gadamer and the Critique of Judgment", *Kant-Studien* 98 (2007): 351-371.

kuramının hermeneutik potansiyelini göstermeyi amaçlayan bu iddia, doğal güzelliği ve sanatı birbirinden ayırıp kutuplaştırarak Kant'ın estetik kuramının birliğini bozuyor gibi görünmektedir. Kant'ın sanata dair yargılarımız ile doğal güzele dair yargılarımız arasında ilkinin hermeneutik perspektiften kökten bir şekilde eleştiriye açık fakat ikincinin övgüye haiz olacak şekilde ayırım yapması, en azından her iki yargının da aynı yargı gücü tarafından üretildiği düşünüldüğünde, tartışmalı durmaktadır. Gadamer şöyle yazar: “Doğadaki veya sanattaki, güzellik aynı *a priori* ilkeye sahiptir ve bu *a priori* ilke bütünüyle aynı sübjektivite içinde ika-met eder.”³⁰ Bu satırlardan Gadamer'in Kant'ın estetik kuramının bütünselliğini de savunduğu açıksa onun tutarsızlık pahasına Kant'ın sanat anlayışının hermeneutik boyutunu vurguluyor olduğu düşünülebilir. İkinci olarak, Gadamer'in Kant'ın sanat anlayışı yorumunun aslında Kant'ın estetik kuramında açıkça seçilmeyecek kadar Hegelci bir okuma olduğu iddia edilebilir. Hegel'e göre, Gadamer'in de yazdığı gibi sanatın doğası “insana kendisini sunmasıdır.”³¹ Kant için sanatın Hegel'in düşündüğü zenginlikte temsil/sunma gücü şöyle dursun, tam tersine, Kant'ın sanatta estetik formalizmin başlatıcısı olduğuna dair yorumlar bulmak dahi mümkündür.³² Başka bir yorumcu olan Rudolf A. Makkreel'in de vurguladığı gibi Kant'ın düşüncelerinin felsefi yorumbilgisi için değerini onu mutlak bilginin savunucusu Hegel'e yaklaştırarak göstermektense insanın varoluşuna ve bilginin sınırlılığına dair fikirlerini öne çıkartarak belirtmek, Gadamer'in de katılacağı bir şekilde, estetik deneyimin yorumlayıcı anlamlandırmalarımızın somut tarihselliğine koşutluğunu savunmada daha ikna edicidir.³³ Üçüncü olarak sayabileceğimiz en temel sorun ise Kant'ın sanat deneyimini öz-karşılaşma olarak yorumlamak, bunu da ahlaki, politik ya da toplumsal varlık boyutuna gönderimiyle açıklamak, Kant'ın kendi pratik akıl ve ahlak kuramıyla çeliştiğini söylemektir. Gadamer'in hümanist estetik beğeni kavramının daraltıldığına dair eleştirisi aslında diğer yüzünde ahlakın da, ahlaki normatifliğin de Kantçı bir daraltılmaya maruz kaldığında dair eleştirisidir. Ortak duyunun alanı içine düşen estetik beğeni tarafından temellenen normatifik saf pratik aklın tüm somut durumlardan soyutlanarak içeriksiz yasa koyuculuğunda temellenen normatifikten oldukça farklıdır. Bu yüzden Kant'a göre sanat bize ahlaki varlığımızı sunuyor olsa dahi bu sunum evrensel tinsel etkinliğin somut olarak sunulması olarak tanımlanmayacaktır. Sonuç olarak tüm çözümleme şu sorulara gelip dayanır: Kant'ın estetik deneyim anlayışında hermeneutik deneyimde olduğu gibi kendilik-farkındalığına olanak sağlayan bir karşılaşma söz konusuysa bu farkına vardığımız 'kendilik' neye/kime tekabül etmektedir? Kendim dediğim aklın pratik boyutu mudur? Aklın *a priori* sentetik bilgi üretici gücü müdür? Yoksa yaratıcı güç olarak deha mıdır? Bu öz-karşılaşmayı, Gadamer'in yorumladığı gibi, özel olarak sanat eserlerinde değil fakat saf estetik yargıyla ilişkisinde değerlendirilen genel estetik deneyim kavramında bulabilir miyiz? Soruların cevapları Kant'ın *Yargı Yetisinin Eleştirisi*'nde estetik yargılarımıza dair çözümlemesinde yatmaktadır.

³⁰ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, I: 76.

³¹ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, I: 67.

³² Clement Greenberg, “Modernist Painting”, *The Collected Essays and Criticism* içinde, ed. John O'Brian (Chicago: University of Chicago Press, 1993), 85-94.

³³ Rudolf A. Makkreel, “Gadamer and the Problem of How to Relate Kant and Hegel to Hermeneutics”, *Laval théologique et philosophique* 53, 1 (1997): 151-166. Makalesinde Hegel'in fikirlerinin mi yoksa Kant'ın fikirlerinin mi çağdaş yorumbilgisi ile daha yakın ilgisinin kurulabileceğini tartışan Makkreel, Kant'ın estetik kuramı yerine mantık üzerine derslerine, din üzerine tartışmalarına ve metinsel ve tarihsel yorum hakkında fikirlerine değinir.

2.

Kant *Arı Usun Eleştirisi*'nde yargılarımızın duyulur dünyaya dair zorunlu bilgiler üreten yargılar olmasının transandantal zeminini; *Kılgısal Usun Eleştirisi*'nde ahlaki yargıları emir kılan transandantal zeminini; *Yargı Yetisinin Eleştirisi*'nde ise estetik ve teleolojik yargılarımızın zorunlu ve evrensel oluşunun transandantal zeminini aramaktadır. Estetik yargılarımız estetik duygulanımımızla, güzele ya da yüceye dair haz ve acı hislerimizle sıkı sıkıya ilişkilidir. Kant'ın *Yargı Yetisinin Eleştirisi*'nin ilk bölümünde transandantal temellendirme bağlamında bu estetik duygulanımlarımızla ilgili sorduğu temel soru şudur: kimi nesnelere haz duygusuyla etkilenmemi zorunlu ve evrensel kılan bir ilke varsa duygumu belirleyen bu ilkenin geçerliliğinin temeli nedir? Kant estetik duygulanımın evrensel bir ilkesi olduğunu söyler ve bu ilkeyi öznenin reflektif yargı gücünde bulur. Kant'a göre nesnesine dair bilgi üreten yargılar karşılaşılan tasarımın evrensel bir kavram, kural ya da yasa altına konularak belirlendiği ve bir nesne olarak tanındığı yargılardır. Bu yüzden Kant onlara belirleyici (*bestimmend*) yargılar adını verir.³⁴ Belirleyici yargılarımız Gadamer'in de sıkça bahsettiği yargılama türünün örneğidirler; tikeli bir türün üyesi olarak tanıdığımız yargılarımızdır. Bu tasvir aynı zamanda kavramsal bilgi edimimizin tasviridir. Oysa belirleyici olmayan fakat reflektif (*reflektierend*) olan yargılama gücümüz, ya da daha iyi bir ifadeyle yargılama gücümüzün reflektif boyutu, karşılaşılan şeyin tanınması ve bilinmesi için tümel bir kavramın olmadığı deneyimlerde, biricikliğin indirgenemediği ve yok edilemediği karşılaşmalarda işe koyulur. Bu yargılar nesneyi de kurarak bilgi üretmekten ziyade şeyle girilen ilişki üzerine bir derin-düşünüm, refleksiyon hali yaratır. Estetik yargılarımız yargı gücümüzün bu reflektif etkinliğinin ürünüdür.

Kant'ın, henüz çözümlemesinin en başında, estetik reflektif yargılarımızı nesne ile ilişkisinden ve bilgi üretici gücünden koparması Gadamer için hermeneutik deneyimin bir örneği olan estetik deneyimin tüm yaşam dünyasından soyutlanması, nesnel boyutunu yitirmesi ve hakikatin ortaya çıkış olayına iştirakimizin unutulduğu anlamına gelir. Güzelin ve sanatın yaşama dairliği yok olmuştur. Hatta Kant'ın nesnelliği ve bilgiyi estetik alanın dışında tutmaya çalışması öyle bir noktaya varır ki Kant yargılama gücümüzü etkileyen şeyin var oluşu ile dahi ilgilenmediğimizi söyler.³⁵ Bir şeyi güzel bulduğumuzda aslında şeye dair değil kendi bilişsel güçlerimizin işleyişine dair reflektif bir yargıda bulunuruz. Estetik yargıların özneye dönüklüğü ve özne ile ilgili oluşları bu anlamda, artık yeterince tanıdık olduğumuz, estetikte öznelleştirilmenin de dışavurumudur. Böylece, Gadamer'e göre, nesne bilgi nesnesi olarak tamamen yitirilmiştir. Ne var ki Kant'ın belirleyici/reflektif yargı ayırımına geri dönüp yitirilen nesneliliğin ne tür bir nesnellik olduğunu detaylandırdığımızda aslında tam da bu ayırım sayesinde estetik alanın hermeneutığa açıldığını görürüz. Estetik deneyimde yitirilmiş olan zaten Gadamer'in eleştirdiği ve yıkılması gerektiğini düşündüğü "bilgi nesnesi" statüsündeki nesnellik değil midir? Bu yorum için *Arı Usun Eleştirisi*'ne dönerek nesnenin bilimsel nesneliliğinin kurulumunun, diğer bir anlamıyla, ampirik alanda araştırılabilir bağımsız nesneliliğin kurulumunun fenomenolojik koşuluna vurgu yapmak gerekmektedir. Bunun için ise deneyimin olanağının koşullarına geri dönmemiz ve Kant'ın görünüş (*Erscheinung*) ve fenomen (*Phaenomena*) ayırımına başvurmamız gerekir.

Kant *Arı Usun Eleştirisi*'nde deneyimin olanağının koşullarını araştırmaya giriştiğinde aynı zamanda nesnelere deneyimlenebilir bilgi nesnesi olmaları için gerekli olan koşulları da ortaya çıkarmaya girişmiştir. Bu koşullar öznenin alırlık/duyarlık kapasitesinin ampirik görüye verdiği zorunlu biçimler ile anlama yetisi-

³⁴ Kant, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, 23.

³⁵ Kant, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, 40.

nin düşünmeye verdiği zorunlu biçimlerin deneyime getirdiği koşullardır. Kant'a göre deneyimlenebilir bir nesne öncelikle belirli bir formda (zamansal ve mekânsal) *a priori* olarak biçimlenerek görüye verili olmalı ve aynı zamanda anlama yetimizin *a priori* kategorileri altında bir birlik olarak düşünülebiliyor, yargılanabiliyor, belirlenebiliyor olmalıdır. Özne dünyayı, duyarlık ve anlama yetimizin ortaklaşa ürünü olarak, deneyimlenebilir (bilenebilir) olası nesnelerin toplamı olarak kurar. Bu kuruluştaki anlama yetisi belirleyici yargı gücü olarak çalışır. Anlama yetisi görüye verili çeşitliliği kendi kategorileri ya da saf kavramları altında belirleyerek nesne haline getirir. Kant ampirik görünümün henüz kategoriler tarafından belirlenmemiş nesnesine (*Gegenstand*) görünüş adını verir.³⁶ Görünüşler kategorilerin altına yerleştirilerek yargılandıkları müddetçe onlara fenomen denir.³⁷ Eğer estetik yargımız reflektif olması sebebiyle yargılamada kavram altında bir birlik sağlayarak yargının nesnesini *bilgi nesnesi* olarak belirlemiyorsa estetik yargıların nesnesinin fenomen olarak belirlenmemiş olduğu ya da bu belirlenimi aşan bir boyutu olan *görünümlere* dair olduğu açıktır.³⁸ Görünümler hala bir nesnellik alanı oluştururlar. Bu durumu özellikle estetik yargıların doğanın tüketilebilir, kullanılabilir, hükmedilebilir bilgi nesnelerinin alanı olarak bilinmesi dışında amaçlar ve niyetler içeren bir alan olarak yorumlamasına olanak sağladığını belirtirken yeniden gözden geçireceğiz. Ancak buraya kadar şüphesiz olan şu ki estetik yargının dışına düştüğü bilgi ve nesnellik alanı, Gadamer'in de aslında olmasını arzuladığı gibi, kuramsal/kavramsal/bilimsel bilgi alanıdır. Kant estetik deneyimin belirleyici yargının edimleri ve bilgiye uygun nesnellik anlayışı ile açıklanamayacağını savunmaktadır. Üstelik buna rağmen hâlen bir yargı gücüyle ilgilenmekte ve hâlen bir tümellik, geçerlilik, farkındalık, yasallık alanını korumaktadır ki bu alan kavramsallığı aşar ve dışsal bir kavramla belirlenemez. Tam da bu sebeplerden, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*'nde estetiğin alanı hermeneutiğin alanı olarak değerlendirilebilir. Bu yüzden yargıdaki nesnellüğün yokluğundan bahsederken Kant aslında bilimsel ilişki modelindeki nesnellik anlayışının geçerli olmadığından bahsetmektedir. Kant bizi bilinen nesne-bilen özne ilişkisinden farklı bir estetik nesne-estetik özne ilişkisine hazırlamaktadır ki bu ilişki yorumlanabilir olan-yorumlayabilir olan ilişkisi olarak da ifade edilebilir. Son olarak vurgulanmalıdır ki nesnenin kuramsal bilgi nesnesi dışına taşınması aynı zamanda öz-farkındalık açısından da anlamlıdır. Kant estetik yargılarda “özne, tasarım yoluyla etkilendiği gibi, kendi kendisini duyumsar”³⁹ der ve bu duyguyu “yaşam duygusu” olarak adlandırır.⁴⁰ Öznenin kendilik bilgisi, kendisini hiçbir zamana bir nesne gibi karşısına koyamayacağı, eş zamanlı hem bilen hem bilinen olmayacağı düşünülürse, kuramsal bilgi alanını aşmaktadır.

³⁶ Immanuel Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, çev. Aziz Yardımlı (İstanbul: İdea Yayınevi, 1993), 51.

³⁷ Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, 154.

³⁸ *Yargı Yetisinin Eleştirisi*'nde estetik deneyimin nesnesinin ontolojik statüsü birçok farklı yoruma açıktır. Nesnenin nasıl bir nesne olduğu estetik yargılardaki kavramların rolünün nasıl değerlendirildiğine bağlıdır. Örneğin Beatrice Longuenesse, yargının belirleyici olabilmesi için estetik yargılama gücüne içkin olan refleksiyonun gerekli olduğunu düşünür. Bu yüzden estetik refleksiyonun görünüşlere dair kategorilere dayanmayan bir ön-anlamlandırma, düzenleme olarak çalıştığını ve fenomenin kurulumu için gerekli olduğunu yazar. Bu yüzden estetik yargıların nesnelere henüz bilginin nesnelere değildir. Bilgi nesnesine dönüştürülebilir görünüşlerdir. Henry Allison ise estetik yargıların bir anlama yetisi kavramını işaret ettiğini fakat hangisi olduğunun belirli olmadığını yazar. Bu yüzden güzel olan, anlama yetisinin kavramlarıyla kategorize edilip bilgi nesnesi yapılmamıştır. Bunun aksine Stephanie Adair için estetik deneyim kavramlarla birlik haline getirilmiş fenomenlerin deneyimidir fakat deneyim aşamalardan oluşur. Fenomenle estetik karşılaşmada, kavramlar ne kadar rol oynarsa oynasın, kavramlar altına yerleştirilemeyen bir görü zenginliği söz konusudur. Henry Allison, *Kant's Theory of Taste: A Reading of the Critique of Aesthetic Judgement* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), 308. Beatrice Longuenesse, “Kant's Leading Thread in the Analytic of the Beautiful”, *Aesthetics and Cognition in Kant's Critical Philosophy* içinde, ed. Rebecca Kukla (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 195. Stephanie Adair, *The Aesthetic Use of the Logical Functions in Kant's Third Critique* (Berlin: De Gruyters, 2018), 28-32. Ayrıca diğer yorumlar için bkz. Rudolf A. Makkreel, *Imagination and Interpretation in Kant: Hermeneutical Import of the Critique of Judgement* (Chicago: Chicago University Press, 1990); Lewis White Beck, *Essays on Kant and Hume* (New Haven: Yale University Press, 1978).

³⁹ Kant, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, 39

⁴⁰ Kant, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, 39.

Kant estetik yargılarımızın reflektif boyutuna değindikten sonra doğadaki güzele dair saf estetik yargılarımızın incelemesine geçer. Estetik yargıyı ayrıca arı beğeni yargısı olarak betimler.⁴¹ Buradaki arılık ya da saflık yargının hem bir kavram tarafından belirlenmediğine hem de güzele dair haz duygusuyla ilişkisi dışında yargımızı belirleyen başka bir duygu, örneğin çekicilik ya da heyecan, olmadığını belirtir. İnceleme yargılarımızın dört temel boyutunu kapsar. Bunlar yargıların niteliği, yargıların niceliği, yargılarda ifade edilen ilişki ve yargılarda belirtilen hoşlanmanın kipliğidir. *Yargı Yetisinin Eleştirisi*'nde Kant her bir boyutun incelendiği adımı, güzel olana dair bir tanımla sonlandırır. İlk olarak, yargının niteliğine dair açıklamada güzel olanın, hoş olan ve iyi olandan titizlikle ayrıldığına şahit oluruz. Arı estetik yargı, örneğin “bu papatya güzel” yargısı, hem kişisel bir hoşlanma belirten yargılardan hem de nesnenin mükemmelliğini ya da iyiliğini belirten yargılardan ayrılmalıdır çünkü hem hoşlanmanın hem de iyi yargısının çıkar ile bağlantısı varken estetik yargılar çıkarlardan tümüyle bağımsızdır. Hoşluğu ifade eden beğeni yargısındaki hazzı onaylayan unsur bir duyunun doyum beklentisidir. Diğer taraftan bir tasarımın, edimin ya da nesnenin iyi olduğuna dair yargı aklın ahlaki ilgisi ve amaçları tarafından belirlenir ve bir edim beklentisi taşır. Kant'a göre hoşlanmayı hayvanlar da deneyimler ve iyiyi saf akılsal olan varlıklar da yargıların, çıkarsız olarak seyre dalmanın deneyimi olarak güzelin deneyimi ve reflektif yargısı yalnızca insana ait bir deneyimdir.⁴² Sonuç olarak estetik yargının ilk özelliği çıkarsız olarak yargılayabilme gücünün bir ürünü olmasıdır ve inceleme şöyle sonlanır: “Beğeni bir nesneyi veya bir tasarım türünü hiçbir çıkar olmaksızın bir hoşlanma ya da hoşlanmama yoluyla yargılama yetisidir. Böyle bir hoşlanmanın nesnesine *güzel* denir.”⁴³ Dolayısıyla estetik deneyimin ilk özelliği nesneyle tüm amaçlarımız ve çıkara bağlı kavramsallaştırmalarımız dışında bir karşılaşma imkânı sunan bir deneyim olmasıdır. Nitelik incelemesinin Kant'ın estetik deneyim anlayışını hermeneutik deneyim ve yorumlayıcı pratiğe yakınlaştıran iki yönü olduğunu çıkarsayabiliriz. Birincisi yalnızca insana özel bir deneyim olduğu için ve insan olmanın saf akılsal varlıktan fazla bir şey olduğuna vurgu yaptığı için insanın bu deneyime ve yargı gücüne haiz bir varlık olarak otaya çıktığı tek deneyimdir. Estetik deneyimi kavramaya çalışmak, yorumbilgisinde olduğu gibi, insanı ve insana özel olanı kavramaya çalışmaktır. İkinci yönü ise deneyimde çıkar ile yönelim dışında bir yönelim olabileceğini göstermesi, teorik ve pratik araçsal akılsallık dışında yorumlayıcı bir ilişki modeli sunmasıdır. Burada Kant'ın estetik yargılarda nesnenin varlığına karşı ilgisiz olduğumuz iddiası da anlam kazanmış olur. Nesnenin mevcudiyetine değil fakat mevcudiyetin çıkarla bağımlı olduğumuz var oluş boyutuna ilgisiz kalmamız söz konusudur.

Estetik yargının ikinci (niceliksel) boyutu onun evrensel bir geçerlilik iddiasında bulunuyor oluşudur. Yargıda dile getirilen evrensellik bir nesnenin güzel kavramının altına yerleştirilerek o nesne kategorisine giren her şeyin güzel olacağını söylemek değil, hazzı tüm insanlara yüklenebilir olarak, “*yargıda bulunanların* bütün alanı üzerine genişleterek” düşünmektir.⁴⁴ Evrensellik güzelin değil, güzeli yargılayan öznelerin durumunun bir belirlenimidir. Kant yargının evrensel geçerlilik iddiasının haklılığını estetik deneyimin bir önceki boyutunda (niteliğine) ve onda içirilen “tüm çıkardan yalıtılmanın bilinci” üzerine temellendirir.⁴⁵ Tüm çıkarlarından bağımsız olarak özgürce yargılayan ve bunun bilincinde olan herkes kendi duygulanımının, özgürce yargılayan diğerleri için de geçerli olabileceğinin, hazzının evrensel olduğunun bilincinde olacaktır.

⁴¹ Kant, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, 54.

⁴² Kant, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, 44.

⁴³ Kant, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, 45.

⁴⁴ Kant, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, 48.

⁴⁵ Kant, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, 45.

Bir kavramın evrenselliğine dayanmadan diğerlerinden yargısına katılmalarını bekleyecektir. Güzel olanın ikinci tanımına döndüğümüzde “Güzel olan kavram olmaksızın evrensel olarak haz verendir”⁴⁶ önermesini buluruz. Öyleyse, estetik yargılarımıza yol açan estetik deneyimin ikinci özelliği evrensel olarak paylaşılabilir ve iletilebilir bir duygulanımın tüm yasal zorunluluklardan sıyrılarak kendiliğinden deneyimlenmesidir. Estetik deneyimde birey kendini, kendi tikelliğini kaybetmeden bir tümelin taşıyıcısı, evrensel bir duygulanımın taşıyıcısı olarak bulur.⁴⁷ Özne deneyimi birebir yaşamak, güzelle kendi tikelliğini yitirmeden karşılaşmak zorundadır. Nasıl ki Gadamer hermeneutik etkinliğimizde kendi tikelliğimizde kalarak, hem kendimizin hem diğerinin sınırlılığını tanıyacak tümel bir ufka açıldığımızı söylüyorsa, Kant'ın estetik deneyiminde de özne tikelliğini, deneyiminin somutluğunu, burada ve şimdi oluşunu kaybetmeden evrenselin taşıyıcısı olarak konumlandırılır. Aynı zamanda yargılayan, yargısına evrenselliğini veren aynı somut tarihselliğe ve duygulanıma sahip olabilecek yargılayan öznelerin farkındadır. Estetik deneyimin, öznelerarasılığı şart koştuğunun ortaya çıkışıyla Kant ilk adımda estetik nesneyi bilgi nesnesi oluşundan kurtarması gibi ikinci adımda da estetik reflektif özneyi belirlenimi için böyle bir koşul gerekmeyen bilgi öznesi konumundan kurtarmaya başlamıştır. Elbette Kant'ın eleştirel felsefesinin bütününde farklı öznelerarasılık formlarının izleri sürülebilir. Örneğin ahlaki öznelerin saf akılsal varlıklar ve kendi-içinde-amaçlar olarak bir amaçlar krallığı oluşturduğu düşünülebilir fakat bu krallık ne ahlaki edimlerimizin koşuludur ne de insani sonlu varoluşumuza bir gönderimi vardır. Yargılarken farkına vardığımız kendimizin sonlu öznelerarası varlığını, yorumbilgisi için estetik deneyimin bu vaat edici tarafını Kant estetik yargının üçüncü ve dördüncü boyutunda iyice detaylandırarak somutlaştırmaya devam eder.

Estetik yargının üçüncü boyutu onun öznel bir zorunluluk içermesidir. Bu zorunluluk boyutunun en önemli yanı Kant'ın yargı incelemesine, Gadamer'in hümanist gelenekte köklendirdiği *sensus communis* kavramını eklemesidir. Kant için estetik yargılar olgusal bir durumu ifade eden olumsal yargılar değildir. Onlar normatiftirler. Örneğin “Bu papatya güzel” estetik yargımızda bu yargımızın burada ve şu anda paylaşıldığı ya da gelecekte bu papatyayla her karşılaşan kişi tarafından paylaşılacağı gibi olgusal bir durumu belirtmekten ziyade estetik yargımıza herkesin katılmasının zorunlu olduğunu belirtiriz. Diğer yandan bu zorunluluk kuramsal nesnel bir zorunluluk değildir çünkü estetik yargı bir bilgi yargısı değildir, bu yüzden, hereksin papatya ile karşılaştığında zorunlu olarak haz alması gerektiğini biliyor ve yargımızla bunu ifade ediyor olamayız. Zorunluluk, pratik bir zorunluluk da değildir çünkü estetik yargılarımız ahlak yargıları değildir. Eğer öyle olsaydı herkese nasıl davranmaları gerektiğini söyleyen yargılar olurlardı.⁴⁸ Kant estetik yargılardaki zorunluluğun bir duygulanımın paylaşılıyor olmasının zorunluluğu olduğunu, bu zorunluluğun da bu duygulanımı ortakça yaşatabilecek şekilde etkilenebilecek bir “ortak duyu/ *Gemeinsinn*” edimsel olarak varsaydığını yazar.⁴⁹ Kant *Gemeinsinn* ve *sensus communis*'i birbirinden ayırarak ikincisine sağlam anlak der. Sağlam anlak Gadamer'in bahsettiği akılselimlidir. Akılselim duyuya göre değil bulanık kavramlara/ilkelere göre yargılar ve ortak duyudan özsel olarak farklıdır. Ortak duyu ise ortak bilişsel güçlerimizin, imgelem gücü ve anlama yetisinin belirli uyumdaki ilişkisinin *etkisinin* fark edilmesidir, bir tür iç duyudur. Ancak Kant herkesin paylaşıldığının farkında olduğu bu ortak duyunun bir ilke olarak kavramsal olarak bildirilemediğini yazar.⁵⁰

⁴⁶ Kant, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, 5.

⁴⁷ Terry Eagleton, *Estetiğin İdeolojisi*, çev. Bülent Gözkan vd. (İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2002), 150.

⁴⁸ Kant, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, 64.

⁴⁹ Kant, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, 65.

⁵⁰ Kant, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, 65.

Kant'ın kendi sözleriyle yargı da ortak duyuya dayalı zorunluluk “*herkesin bildiremediğimiz bir evrensel kuralın örneği olarak görülen bir yargıya onayının bir zorunluğudur.*”⁵¹ Her tekil estetik yargı kişisel bir duyguyu belirtmektense ortak duyunun bir örneğiymişçesine verilir. Estetik yargılarımızda tümel bir bakış açısından evrensel bir sesle konuşuruz, zorunluluk örnekseldir.⁵² Sonuç olarak estetik deneyim deneyimleyenin kendini duygulanım ortaklığına sahip bir öznel topluluğunun üyesi olarak bilincine varmasının deneyimidir.⁵³ Diğer öznelere birlikte var oluş yorumlayıcı estetik öznenin, dolayısıyla estetik deneyimin ortaya çıkışı için koşuldur. Estetik öznelarasılık olarak adlandırabileceğimiz bu öznelarasılık etkilenebilir, duygulanabilir, pratik yaşam içinde estetik karşılaşmalar yaşayabilen ve yargılama, değerlendirme, yorumlama gücü olan öznelere etkileşimidir. Hem bir yaşam dünyasına hem de bir ‘biz’e işaret etmektedir. Ortak duyu hümanist gelenekteki ahlaki seçim vurgusunu yitirmiş gibi dursa da temellendirdiği normatiflik, Kristin Gjesdal’ın başka bir bağlamda kullandığı terimini ödünç alacak olursak, “dünyasız normatiflik” değildir ve estetik özne Gadamer’in iddia ettiği gibi bütünüyle toplumsallık ve pratik hayattan soyutlanmış olarak değerlendirilemez.

Estetik yargıda incelenmesi gereken son boyut yargının ilişkiselliğidir. Bu boyut sayesinde estetik deneyim hem nesnede hem de öznenin bilişsel durumunda bir amaçsallığın (erekselliğin) deneyimi olarak ortaya çıkar. Arı estetik yargı görünüşlerin içeriğinden ya da niteliklerden ziyade onların tasarımsal biçimlerinin yargılanmasıdır, bu yüzden de estetik bir karşılaşmada nesnenin sadece biçimiyle, formel yönüyle ilgileniriz. Biçime dair bilincine vardığımız ise onun bir amaçsallığın biçimi olduğudur.⁵⁴ Estetik deneyimimizde bilincine vardığımız amaçsallık biçimini açıklarken Kant yeniden yargının belirleyici kullanımına ve bilme edimine döner. Bu kez bilme edimini oluşturan belirleyici yargıları bilişsel yetilerimizin bu edimdeki rolü üzerinden açıklar. Özellikle imgelem gücünün duyarlık ve anlama yetisi arasındaki rolüne odaklanır. Bir bilme edimi olarak algının koşulu bilişsel yetilerimiz olan imgelem gücü ve anlama yetimizin birlikte uyumlu çalışmasıdır. Algının gerçekleşebilmesi için imgelem gücümüz görüye verili sezgisel çeşitliliği anlama yetisinin kuralları altında, onun kavramlarına göre sentezlediğinde algının nesnesi bir birlik olarak kurulur ve birliğinde bilinir. Önceden de belirtildiği gibi, belirli nitelik, nicelik ve ilişkilere sahip şeylerin şu andaki bilinir dünyası, fenomenlerin alanı, anlama yetisinin kurallarıyla üretilmektedir.

Estetik deneyimin böylesine bir kavramsal ya da kategorisel bilme edimi olmadığını Kant bu kez anlama yetimizin bilişsel durumumuz üzerinde oynadığı amaç dayatıcılığı ve tahakküm kuruculuğu üzerinden açıklar. Estetik deneyim esnasında anlama yetimiz imgelem gücünün etkinliğine hiçbir kategori ya da kural dayatmaz, bir tahakküm kurmaz çünkü estetik deneyimin amacı bilme değildir. Buna rağmen estetik deneyimde karşılaştığımız şeyin bir kavranabilirlik biçiminde olduğunu fark ederiz. Güzel kendini bilişsel güçlerimiz için sunuyor, sanki bilişsel güçlerimizin uyumlu çalışmasını amaçlıyor gibidir ancak bu amaç asla belirli bir şekilde, kuramsal olarak bilinemez. Böyle bir karşılaşmada imgelem gücümüz ve anlama yetimiz hiçbir kurala ve zorlamaya tabi olmadan fakat yine de belirli bir yasallık ve uyum altında özgür bir oyuna kapılırlar. Bu oyundaki biçim de görünüşlerde kavranan biçim gibi amaçsız bir amaçsallıktır. Başka bir ifadeyle oyunun amacı oyun hareketinin devamlılığı ve hareketin yeniden üretimidir; kendi dışında bir amacı yoktur. İşte

⁵¹ Kant, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, 64.

⁵² Kant, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, 49.

⁵³ Kant’ın estetik deneyiminin tikel özneliğin aşılması ve anlam ufuklarının açılımı deneyimi olarak yorumu, sonuçlarına daha geniş bir perspektiften değinilerek V. Uluslararası Sosyal ve İdari Bilimler Sempozyumu’nda tartışılmıştır. Nil Avcı, “Kant ve Gadamer’de Estetik Deneyim”, (V. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu’nda sunulan bildiri, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 25-27 Ekim, 2018).

⁵⁴ Kant, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, 52-53.

Kant'ın ortak duyunun etkilenimi olarak işaret ettiği estetik duygu estetik karşılaşmada bilme yetilerimizin özgürce oyunun bir his olarak bilincine varılmasıdır. Bu duygulanım ortaktır ve evrensel olarak iletilebilir olmalıdır çünkü bilişsel yetiler, bilginin öznel koşulu olarak, tüm bilen öznelere ortaktır. Kant'ın estetik yargıları bilişsel güçlerin ortaklığına dayandırması, tüm değerlendirmelere rağmen, yine de estetik özneyi bilgi öznesiyle özdeşleştiriyormuş gibi dursa dahi burada etkilenim ve iç duyuya yaptığı vurgu önemlidir. Kant *Arı Usun Eleştirisi*'nde bilen özneyi kapasite ve yetilerine göre tasvir ederken kendi bilişsel durumundan bir iç duyuyla etkilenen bir öznellikten bahsetmez. Bu yüzden Kant estetik özne ile bilişsel güçlerin da dahil olduğu fakat onları aşan/önceleyen daha bütüncül bir öznellikten bahsediyor olarak yorumlanabilir.

Kant'ın estetik biçimciliği sanat eserlerinin değerlendirmesinde geçerli olduğunda Gadamer'in eleştirdiği estetik müzecilik tavrına tekabül eder. Estetik müzecilik sanat eserini araçsallığından, yapıldığı çağdan, o çağ ve toplum için dini ya da ahlaki anlamından tamamen soyutlayarak bir müzeye konmuş gibi yalnızca biçimsel özelliklerine odaklanmamız gerektiğini söyler. Nesnenin amaçsallığı düşünülse dahi üretilirken gözetilen amaçlar değerlendirme dışıdır. Nesne, estetik kılınarak, yurtsuzlaştırılmıştır. Kant'ın doğal güzelin ve sanat eserlerinin değerlendirilmesinde bir tür biçimciliğe yöneldiği açıktır fakat Kant'ın biçimsel amaçsallık kavramında ima ettiği bu estetik biçimcilikten çok daha fazlasıdır. Kant doğanın estetik seyrinde farkına vardığımızı söylediği biçimsel amaçsallığın aslında kendi sistematik felsefesi içinde bir "köprü" görevine sahip olduğunu söyler. Kant'ın *Yargı Yetisinin Eleştirisi*'ni kaleme alma amacını açıkladığı giriş bölümüne döndüğümüzde bir itiraf buluruz. Kant *Arı Usun Eleştirisi* ve *Kılgısal Usun Eleştirisi*'ni tamamladığında doğa alanı ve özgürlük alanı arasına "ölçüsüz bir uçurum"un yerleştiğini yazar:

Şimdi, duyulurun alanı olarak doğa kavramının alanı ve duyulurüstünün alanı olarak özgürlük kavramının alanı arasında ölçüsüz bir uçurum saplanmış olsa da _ öyle ki birinciden ikinciye (öyleyse usun kurumsal kullanımını aracılığıyla) hiçbir geçiş olanaklı değildir, sanki iki dünya imişler ve birincisi ikinci üzerinde hiçbir etkide bulunamazmış gibi _, gene de ikincinin birinci üzerinde etkisi olması gerekir, yani özgürlük kavramının kendi yasaları tarafından saptanan ereği duyulur-dünyada edimsel kılması gerekir; ve buna göre doğa öyle bir yolda düşünülmelidir ki, biçimin yasaya uygunluğu en azından onda özgürlük yasalarına gör ortaya çıkarılacak ereklere olanağı ile bağdaşmalıdır.⁵⁵

Arı Usun Eleştirisi nedensellik bağıntısı ile zincirlenmiş bilinebilir nesnelere ve olayları içeren mekanik bir doğa tasviri yapar. Özne doğanın bir parçası olması bakımından onun mekanik yasalarına tabiidir. Aynı özne duyulur değil fakat duyulurüstü görüldüğünde ise bu yasalara tabi değildir ve kendiliğinden edimsel olduğundan kendi nedenselliğine sahiptir. Özgürlüğün olanağı duyulurüstünde yakalanır. Kant bu iki bakış açısını aynı özneye yüklemenin *mantıksal* olarak olası olduğunu yazarak *Kılgısal Aklın Eleştirisi*'nde ahlaki yasallığın aklın kılğısal boyutundaki aşkınsal zeminini göstermeye geçer fakat *Yargı Yetisinin Eleştirisi*'ne kadar bu mantıksal olanağın doğada nasıl *gerçek* kılınabileceğini tartışmaz. İşte doğayla yaşadığımız estetik karşılaşmayı tasarlarlarken Kant'ın amacı doğa ve özgürlük alanı arasında köprü kurarak doğayı başka türlü yorumlama olanağımız olduğunu göstermektir. Estetik deneyimde keşfedilen biçimsel amaçsallık aynı zamanda doğanın ahlaki varlığımız için de bir amaçsallık taşıyabileceği yorumunu getirir. Kısaca estetik deneyim doğayı mekanik tasvirinin dışında amaçsal olarak örgütlenmiş bir bütün olarak yorumlama olanağını açar. Mekanik doğanın bilgisi ve amaçsal doğa yorumu Kant için bilgi perspektifinden aynı konumda değildir, doğanın mekanik kuruluşu bilgi nesnesi oluşu açısından zorunluken doğanın biçimsel amaçsallığı reflektif bir yorumdur. Buna rağmen bu estetik refleksiyon doğaya bilgi nesnesi olarak eğilmenin dışında, kendine içkin yasallağı sahip olan yorumlama olanaklarının çokluğunun açıldığı bir andır. Başka yorum

⁵⁵ Kant, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, 21.

olanaklarının, başka ufukların açılması anı olarak Kant'ın estetik deneyimin bu okuması onu Gadamer'in yorumlarının çokluğunu açan bir olay olarak hermeneutik deneyim anlayışına oldukça yakınlaştırır. Kant estetik kuramında nesne ve özneyi yurtsuzlaştırmak bir yana nesneyi yorum alanına taşıyarak ona yeni bir yurt bulurken, iki yüzü sebebiyle ne duyulur dünyayı ne de duyulurüstü dünyayı bütünüyle yurt edinebilmiş özneye doğayı yurt edinebileceği şekilde yorumlama gücü yüklemiştir.

Sonuç

Gadamer'e göre estetiğin de kimliğini belirleyen beşeri bilimler yorumlayıcı anlama pratikleridir. İçinden doğdukları insanlık geleneğinin henüz tamamlanmamış somut ve tarihsel hermeneutik deneyimi içinde hermeneutik deneyim üzerine bilgi üretirler. Bu hermeneutik deneyimin iki temel özelliğinden biri deneyimleyen özne için öz-farkındalık olanağını sağlaması ve bunu yaparken diğer öznelerle birlikteliğimizi ve tarihselliğimizi ortaya çıkarmasıdır. Diğer ise onun farklı anlamlandırma olanaklarını, diğer bir deyişle, ufuklar çokluğunun olanaklılığını sağlayan bir olay olarak ortaya çıkışıdır. Gadamer ufukların diyalektik bir diyalog süreci içinde birbirinin başkılığını ve sınırını tanıyarak evrenselliğe açıldığına inanır. Beşeri bilimlerin kendi hermeneutik bilgi üretme etkinliklerinin hakikatine varmalarında yoldan sapmalarına sebep olan tarihsel olarak bir seçimle yüz yüze kalmalarıdır. Beşeri bilimler ya doğabilimlerinin bilimsel yöntemini benimseyecekler, nesnelere kuramsal bilgi nesnesi kılacaklar, ya da kendi etkinliklerinin hakikate dair bilgi ürettiği fikrini savunmayı bırakacaklardı. Estetik için her iki seçenekte de soyutlayıcı ve indirgemeci estetik bilinç etkindir. Birinci seçenekte estetik nesneye nesneliği iade edilir fakat yalnızca estetik nitelikleriyle belirlenip tüm toplumsal, politik ve ahlaki bağlarından soyutlanır. İkinci seçenekte ise estetik pratik bilgiyle ya da hakikatle bir bağı olmayan ya da onu üretme, değiştirme, anlamlandırma gücü bulunmayan romantik bir oyun haline gelir. Bu süreç beşeri bilimlerin de temellendiği bir tür pratik bilgellik olarak ifade edilen hümanist ortak duyu kavramının bütünüyle zenginliğini yitirmesi ve ahlaki değerlendirmenin zirve noktası olan estetik beğenin bütünüyle daraltılması sonucudur.

Gadamer bu sürecin kökenini Kant'ın estetik kuramında, öznenin saf bakış yakalamaya muktedir olarak kavramsallaştırılmasında gizli olan öznelleştirici ve soyutlayıcı tavrıda bulur. Gadamer'e göre Kant estetik yargı gücünü reflektif olarak betimleyerek estetik edimi belirleyici yargının nesnel geçerliliğinden ve bilgi üreticiliğinden tümüyle koparır. Dolayısıyla estetik yargılarımızdaki geçerlilik öznel bir duygu üzerine temellendirilir. Estetik duygunun nesneyle, hayatın nesnel ve pratik yönleriyle bağı yoktur. Aynı zamanda bu öznenin de yargılayan olarak soyutlandığı, kendi yaşam dünyasından ve pratiklerinden sıyrıldığı anlamına gelir. Oysa Gadamer'in bu iddialarının tersine, doğal güzele dair saf estetik yargılarımızın nitelik, nicelik, ilişkisellik ve kiplik boyutlarını detaylıca incelediğimizde hermeneutik deneyimin temel özelliklerinin kökenini Kant'ın estetik deneyim anlayışında buluruz. Estetik yargıya öznel evrenselliğini kazandıran estetik öznenin kendini, kendi tikelliğini kaybetmeden evrensel bir duygulanımın taşıyıcısı olarak bulmasıdır. Ayrıca Kant'ın estetik deneyimi öznenin duygulanımı dolayısıyla kendi sonlu ve özneler-arası varlığıyla yüz yüze geldiği ve kendilik-bilinci oluşturduğu bir deneyimdir. Üstelik bu sonlu ve tarihsel varlığının bilincine, hermeneutik deneyimde olduğu gibi, yine tikel, tarihsel, somut olarak yaşantılanan estetik bir karşılaşma içinde varır. Estetik yargının koşulu olan estetik öznelerarasılık olarak adlandırabileceğimiz bu öznelerarasılık etkilenebilir, duygulanabilir, pratik yaşam içinde estetik karşılaşmalar yaşayabilen ve yargılama, değerlendirme, yorumlama gücü olan öznelerin etkileşimidir. Böylesi bir deneyim Gadamer'in öz-farkındalık olasılığı açan hermeneutik

deneyimiyle oldukça benzerdir. Tikelliğinde kalırken bir evrensel sese yükselebilmek her ne kadar Gadamer'in ufukların karışımı olarak tarif ettiği bitimsiz diyalektik süreç içine dâhil edilmemiş olsa da böyle bir diyalektik süreç için bilincin zorunlu temel edimidir. Estetik saf bakışta vurguyu saflık noktasından bakışın kimin bakışı olduğu üzerine çekmemiz gerekmektedir. Bu estetik bakış mutlak bir öznenin bakışı değildir; sonluluğunu, diğerlerini ve ortaklığı fark eden bir özenenin estetik bakışıdır. Bu anlamda yorumlayıcı olduğunu keşfeden bir bakıştır.

Estetik yargıda açığa çıkan ilişkiselliğe yöneldiğimizde ise estetik yargılama ediminin hermeneutik deneyimin ikinci özelliğini sergilediğini görürüz. Kant'ın estetik deneyimde farkına vardığımızı söylediği biçimsel amaçsallık, karşılaştığımız görünüşlerin bize kendilerini sanki biliş güçlerimizin özgür uyumu için bir amaçmışçasına sunmaları, aslında Kant'ın estetik kuramına yüklemek istediği sistematik rolle bağlantılıdır. Kant estetik kuramını bizi özgür özneler olarak kendimizi evimizde hissedeceğimiz bir doğa yorumunun olasılığını göstermek için kurgulamıştır. Estetik deneyim fenomenler alanı olarak nedensellik zinciriyle sıkı sıkıya bağlanmış olaylar ve nesnelere içeren doğayı başka bir anlamlandırma perspektifinden yorumlamamızı sağlar. Doğa değerler, amaçlar ve niyetler alanı olarak bilinemez fakat hissedilir. Böylece estetik deneyim, Gadamer'in başkalağa açılmak olarak gördüğü yorumlar çokluğunun açıldığı, bu olanağın fark edildiği bir andır. Gadamer'in Kant'ın estetik kuramına yönelttiği eleştirilerinin zayıflıklarını, övgüye değer bulduğu yönlerin ise tutarsızlıklarının açığa çıkarıldığı bu değerlendirme, hermeneutik deneyimin Kant'ın estetik deneyim anlayışıyla ortaklıklarının otaya çıkarılmasının yeni bir değerlendirmeye daha izlek sunduğunu söyleyerek bitirilebilir. Bu değerlendirmeden sonra, tüm farklılıklarına rağmen, Kant'ın estetik kuramının izlerini Gadamer'in kendi estetik deneyim anlayışındaki sembol, oyun ve festival kavramlarında sürmek oldukça kolaylaşacaktır.

Kaynakça

- Adair, Stephanie. *The Aesthetic Use of the Logical Functions in Kant's Third Critique*. Berlin: De Gruyters, 2018.
- Allison, Henry. *Kant's Theory of Taste: A Reading of the Critique of Aesthetic Judgement*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Avcı, Nil. "Kant ve Gadamer'de Estetik Deneyim". V. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu'nda sunulan bildiri. İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 25-27 Ekim, 2018.
- Bal, Metin. "Yorum, Anlama ve Sanat Üzerine: Gadamer". *Afşar Timuçin'e Armağan* içinde, ed. Çetin Veysel ve Zehragül Aşkın, 183-197. İstanbul: Etik Yayınları, 2010.
- Beck, Lewis White. *Essays on Kant and Hume*. New Haven: Yale University Press, 1978.
- Eagleton, Terry. *Estetiğin İdeolojisi*. çev. Bülent Gözkan, Hakkı Hünler, Türker Armaner, Nur Ateş, Ayfer Dost, Engin Kılıç, Ela Akman, Neşe Nur Domaniç, Ayhan Çitil ve Banu Kıroğlu. İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2002.
- Gadamer, Hans-Georg. *Hakikat ve Yöntem I*. çev. Hüsamettin Arslan ve İsmail Yavuzcan. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2008.
- Gadamer, Hans-Georg. *Hakikat ve Yöntem II*. çev. Hüsamettin Arslan ve İsmail Yavuzcan. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2009.
- Gadamer, Hans-Georg. *Truth and Method*. trans. Joel Weinsheimer ve Donald G. Marshall. New York: Continuum, 2004.
- Gjesdal, Kristin. "Reading Kant Hermeneutically: Gadamer and the Critique of Judgment". *Kant-Studien* 98 (2007): 351-371
- Gjesdal, Kristin. *Gadamer and the Legacy of German Idealism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Greenberg, Clement. "Modernist Painting". In *The Collected Essays and Criticism*, ed. John O'Brian, 4: 85-94.

- Chicago: University of Chicago Press, 1993.
- Grodin, Jean. *The Philosophy of Gadamer*. trans. Kathryn Plant. Chesham: Acumen Publishing, 2003.
- Kant, Immanuel. *Arı Usun Eleştirisi*. çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınevi, 1993.
- Kant, Immanuel. *Yargı Yetisinin Eleştirisi*. çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınevi, 2016.
- Longuenesse, Beatrice. "Kant's Leading Thread in the Analytic of the Beautiful". In *Aesthetics and Cognition in Kant's Critical Philosophy*, ed. Rebecca Kukla, 194-220. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Makkreel, Rudolf A. "Gadamer and the Problem of How to Relate Kant and Hegel to Hermeneutics". *Laval théologique et philosophique* 53, 1 (1997): 151-166.
- Makkreel, Rudolf A. *Imagination and Interpretation in Kant: Hermeneutical Import of the Critique of Judgment*. Chicago: Chicago University Press, 1990.
- Tatar, Burhanettin. *Felsefi Hermenötik ve Yazarın Niyeti: Gadamer versus Hirsch*. Ankara: Vadi Yayınları, 1999.
- Topakkaya, Arslan. "Hans-Georg Gadamer'in Ardından". *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar* 1, 4 (2008): 1-11.
- Topakkaya, Arslan. "Felsefi Hermeneutik". *Flsf* 4 (2008): 75-92.